

P r i k a z i i o s v r t i

WOMEN'S RELIGIOUS VOICES. MIGRATION, CULTURE AND (ECO)PEACEBUILDING

Nadja Furlan Štante, Maja Bjelica, Jadranka Rebeka Anić (ur.), *Women's Religious Voices. Migration, Culture and (Eco)Peacebuilding*, LIT Verlag, Münster, 2021., 160. str.

Women's Religious Voices. Migration, Culture and (Eco)Peacebuilding sedma je po redu monografija iz serije slovenskih publikacija i rasprava pod nazivom *Filozofija dijaloga*, koja kroz interdisciplinarni pristup teži ponuditi odgovore na složena suvremena pitanja koja se vezuju uz globalizaciju, multikulturalizam, demokraciju, javnu sferu, socijalnu pravdu, temelje europske kulture te ljudska prava i dostojanstvo. Potaknute aktualnim i neizvjesnim političkim, socijalnim i (među)religijskim izazovima, urednice ovog izdanja, N. Furlan Štante, M. Bjelica i J. R. Anić, istražuju nove etičke i teološke kriterije i odgovore koji se tiču uključenosti i angažmana žena u međureligijskom dijalogu i vjerskoj (eko)izgradnji mira, u vremenu migracija, izbjeglištva te ekološke i zdravstvene krize. Monografiju čini devet poglavlja u kojima dvanaest autora, pretežno iz srednje i istočne Europe, istražuje i raspravlja o povijesnim i suvremenim primjerima i životnim pričama žena, naglašavajući njihovu zaboravljenu i često prešućivanu ulogu u izgradnji eko-teologije i kulture prihvaćanja Drugoga.

Prvo poglavlje *Re-Locating Oneself in the Culture: Return Migrant Women's Narratives of Hope, Despair and Future*, autorice D. Iliško, studija je narativa i povratka latvijskih žena iz inozemstva u izvornu kulturu. Koristeći metodu polustrukturiranog dubinskog intervjua, autorica analizira priče i načine na koje su žene konstruirale svoje transnacionalne identitete. Poziva na preispitivanje postojećih modela povratnih migracija (engl. *return migrations*) te ukazuje na potrebu prikupljanja detaljnih informacija o migrantima povratnicima, kao i na važnost razmatranja specifičnih konteksta i individualnih okolnosti njihova povratka, kako bi se dobila sveobuhvatna slika procesa migracija. Autorica u analiziranim intervjuima uočava

va prisutnost hibridnog identiteta migrantica, koji je uvjetovan procesima globalizacije i lokalizacije te stalnim (fizičkim i mentalnim) pomicanjem od „vlastite” prema „tuđoj” kulturi i obrnuto. Intervjuirane žene svjedoče o važnosti vjere kao izvoru „duhovne hrane”, otpornosti i izgradnje identiteta, ističući kako im je osjećaj povezanosti s „višim autoritetom” često pomagao u suočavanju s teškim i nepredvidivim životnim situacijama. Autorica poglavlje zaključuje mišlju kako je migracije potrebno promatrati (i) kao iskustvo vjere, koja pomaže u navigaciji preko nacionalnih, jezičnih i kulturnih granica.

Nastavljajući se na prethodno, J. R. Anić i F. Trbojević, u poglavlju *„You Are a Foreigner in Your Own City and in Your Own Country; I Mean, You Are Literally Like a Refugee”: The Role of Religion in the Lives of Homeless Women – (Hidden) Migrants*, istražuju ulogu vjere i strategija religijskog suočavanja (engl. *religious coping strategies*) hrvatskih beskućnica, kao mehanizama izlaska iz stanja beskućništva i socijalne (re)integracije. Kroz polustrukturirane dubinske intervjuje, autori utvrđuju da vjera zauzima važno mjesto u svakodnevnom životu beskućnica – pomaže im u preživljavanju na ulici i u prihvatilištima, identificiranju razloga i prihvaćanju (vlastite) odgovornosti za stanje beskućništva, te ublažavanju negativnih utjecaja letargije, neimaštine i drugih oblika nedaća. Kao najvažnija strategija suočavanja identificirana je molitva, koju beskućnice prije svega doživljavaju kao razgovor s Bogom, ali i kao sredstvo jačanja samopouzdanja i prevladavanja osjećaja bespomoćnosti, izvor olakšanja i smirenosti, te „štit” od mračnih misli i „putokaz” ka dobru, odnosno podsjetnik na etička načela po kojima trebaju živjeti. Autori zaključuju kako je, u svrhu pružanja holističke pomoći beskućnicama, potrebno uvažiti i duhovnu dimenziju, te produbiti spoznaje o konceptualnim odnosima vjere, duhovnosti, migracija i roda.

A. F. Michalska, u poglavlju *Prepodobna Stoyna: From Woman Refugee to Religious Heroine*, piše o životu slijepe bugarske proročice Prepodobne Stoyne, koju tisuće bugarskih pravoslavnih vjernika i danas, gotovo 90 godina nakon njezine smrti, slave kao neslužbenu sveticu. Stoyna Dimitrova rođena je 1883. godine na području današnje Grčke, no 1903. godine, zbog političkih i etničkih previranja, seli u Bugarsku, gdje će se 1913. godine skrasiti u crkvi sv. Jurja u selu Zlatolist. Ondje je postala poznata po predviđanju budućnosti i iscjeliteljskim moćima, što je odvratilo osmanske osvajače od uništavanja crkve i sela. Ostatak života provela je kao anarokitkinja do smrti 1933. godine. Autorica u poglavlju želi pokazati kako je žena prognanica, unatoč svim nedaćama koje su ju pratile

kroz život, svojim junačkim stavom postala svojevrsna „duhovna heroina” te izvor unutarnje snage i nadahnuća tisućama vjernika koji i danas hodočaste u malo bugarsko selo.

U poglavlju *The Sin of Sodom as Hatred of Foreigners in the Book of Wisdom 19:13–17*, K. Hügel raspravlja o ksenofobiji i netrpeljivosti prema strancima u biblijskim tekstovima, dominantno se referira-jući na priču o Sodomi. U *Knjizi Mudrosti* (19:14–15) božanska kazna naroda Sodome povezuje se (i) s njihovim neprihvatanjem stranaca, što se može iščitati i u *Knjizi Postanka* (19:4–11). Autorica ponašanje i kaznu Sodomita uspoređuje s osljepljivanjem Egipćana u *Knjizi Izlaska* te smatra da u oba slučaja glavni motiv za kaznu nije bio seksualne prirode, već ksenofobno ponašanje ovih dvaju naroda. To potkrjepljuje navodima iz nekih evanđelja (npr. Lukinog), u kojima se čin negostoljubivosti i neprihvatanja (stranaca) smatra grijehom protiv samog Boga. Poglavlje zaključuje preporukom alternativnih tumačenja priča o Sodomi i Gomori, nasuprot onih tradicionalnih (kršćanskih i židovskih).

M. Grzywacz, u poglavlju *Women’s Voices of Central European Reformation: Case Studies from the History of Poland and Slovakia*, prikazuje doprinos žena u reformacijskom pokretu, s posebnim naglaskom na njihovoj novoj ulozi u društvu i Crkvi. Autorica ističe kako u razdoblju reformacije dolazi do većeg uključivanja žena u vjerska pitanja te se osvrće na život i rad dviju luteranki – Anne Vase i Alžbete Cobor, u čijim su biografijama sadržani najvažniji izazovi s kojima su se susretale žene prve generacije evangelista. Poljska princeza Anna Vasa (1568. - 1625.) i slovačka grofica Alžbeza Cobor (1578. - 1626.) bile su sljedbenice novog tumačenja kršćanstva; ostale su upamćene po svojim stavovima i životnim izborima, ali prije svega po neupitnoj ljubavi prema Crkvi i bližnjima. Autorica zaključuje da je važno podsjetiti na često zaboravljani doprinos žena ne samo u razvoju evangeličke kulture, već i vjere u Europi općenito.

Poglavlje *Peter Reulein’s Laudato Si’ Oratorio: Women’s Voices Endorsing Ecotheological Tenets*, autorica M. Y. Băncile i I. A. Chertes, osvrte je na oratorij inspiriran enciklikom pape Franje *Laudato Si’* iz 2015. godine, u kojoj se ističu glavna načela teologije okoliša i izražava zabrinutost za ekološka pitanja i njihove društvene implikacije. U istoimenom oratoriju njemačkog skladatelja i crkvenog glazbenika Petera Reuleina, koncipiranom na sjecištu ekoteologije i ekomuzikologije, ženskim je glasovima pružen značajan prostor u izražavanju ideja enciklike. Autorice raspravu usredotočuju na poruke koje prenose glasovi pet solista – arkandela Gabrijela, Dje-

vice Marije, Franje i Klare Asiške, te pape Franje. Solističke glasove žena, s jedne, te odabir tekstova za muške glasove, s druge strane, autorice istovremeno tumače kao promoviranje ženskog dostojanstva i naglašavanje potrebe za solidarnosti s okolišem. Zaključuju da ovakva vrsta inicijative, u kojoj se adresiraju temeljne zajedničke brige, može biti predložak i za osnaživanje veza između kršćanskih denominacija.

Nastavljajući se na prethodno, M. R. Oanca, u poglavlju *The Harmonious Relationship between Medieval Women and Nature: From Tapestries to Saintly Lives*, analizira srednjovjekovne tapiserije koje prikazuju prirodu i žene, na temelju kojih raspravlja o položaju i statusu žena u tadašnjem europskom društvu. Autorica ističe da je kršćanski pogled na prirodu kroz povijest prošao kroz različite faze, a da je tijekom dugog razdoblja srednjeg vijeka dominirao stav o inferiornosti prirode i čovjekovoj ulozi da ju pripitomi i kontrolira. Budući da su često (bile) povezivane s prirodom, to je rezultiralo i time da su žene smatrane inferiornima u odnosu na muškarce. Međutim, autorica smatra da suvremena teologija potiče ulogu čovjeka kao čuvara prirode te ga smatra odgovornim i sposobnim za njezino očuvanje. Takav su stav dijelili i neki srednjovjekovni sveci koji su prirodu doživljavali kao prožetu božanskom milosti, što implicira položaj žene kao te koja donosi pomirenje između Boga, čovjeka i prirode. Autorica zaključuje da osvješćivanjem intrinzične ljepote prirode možemo steći uvid u Božju slavu, a da takav pristup prema životu i prirodi može biti i teološki doprinos rješavanju suvremenih ekoloških kriza.

A. Zalta i M. B. Jomaa, u poglavlju *Women Peacebuilding and New Ways of Understanding Gender Relations Based on an Analysis of Ideological-Religious Influences in the Sahrawi Arab Democratic Republic (SADR)*, prave odmak od europskog konteksta pišući o doprinosu žena u oblikovanju modela za demokratizaciju i izgradnju mira u Saharskoj Arapskoj Demokratskoj Republici – nepriznatoj državi s vladom u egzilu koju je 1976. godine osnovao oslobodilački pokret Polisario, koji se zalaže za međunarodno priznanje i neovisnost Zapadne Sahare od Maroka. Budući da su u tom podneblju muškarci često bili odsutni zbog ratova i trgovine, žene su tradicionalno zauzele važnu ulogu u organizaciji svakodnevnog života i donošenju važnih plemenskih odluka. Ističe se da je Polisario odigrao važnu ulogu u suvremenoj emancipaciji Sahrawi žena, tako što je u svoju ideologiju, pored političkih ciljeva oslobođanja od ropstva i kolonijalizma, ugradio i načela odbacivanja nasilja, mržnje i rodne diskriminacije, odnosno promoviranje poštovanja i ravnopravno-

sti spolova. Na temelju ovog primjera, autorice poglavlje zaključuju pozivom na umjerenije tumačenje islama kao religije koja poziva na toleranciju i poštivanje (žena).

U posljednjem poglavlju *The Mother of All Living – Empowering Women in Religious (Eco)Peacebuilding*, N. Furlan Štante zagovara povratak svete ženstvenosti (engl. *sacred feminine*) u okvire ekofeminističke etike. Zastupajući ekofeminističku tezu o međusobnoj povezanosti „patnje” prirode i žena, autorica piše o tome kako je iskorištavanje zemlje (i danas) usko povezano s marginalizacijom, iskorištavanjem i zlostavljanjem žena. Smatra da su negativne pojave, kao što su ekološka kriza i nasilje nad ženama, (među ostalim) posljedica potiskivanja ženstvenosti od strane patrijarhalne kulture, te poziva na reinterpretaciju tradicionalnog crkvenog nauka o Djevici Mariji kroz leću ekofeminizma, kao i na viši stupanj empatije prema ljudima i prirodi. Autorica zaključuje da će oživljavanje svep te ženstvenosti, kroz ponovno preuzimanje metafore „Majka svega živog”, rezultirati mentalnom transformacijom i promjenom paradigme zapadnog svijeta u pravcu rasta moći „ženskog”, što drži važnim ne samo za osnaživanje žena već i za izgradnju globalnog mira, pravde i (vjerske) tolerancije.

Predstavljena monografija pokriva slabo istraženo područje ekoteologije, koja je još u potrazi za odgovarajućim mjestom u akademskim istraživanjima i raspravama na našim prostorima. Autori poglavlja čitateljima na originalan način približavaju priče, perspektive i izazove žena u povijesnom i suvremenom kontekstu, te uspostavljaju odnose među konceptima koji su u takvim vezama manje poznati i raspravljeni ne samo u europskom nego i globalnom polju humanističkih znanosti. Jedan od važnijih doprinosa monografije svakako je religijsko-teološki pristup problematici rodne ravnopravnosti i ljudskih prava, kojoj se tradicionalno dominantno pristupa iz sociološke i kulturološke perspektive. Interdisciplinarni pristup važan je za razumijevanje dinamike, prepreka i izazova suvremenoga multireligijskog okruženja, a uvažavanje ženskih glasova jedan je od ključeva transformacije i podizanja individualne i kolektivne svijesti te promoviranja aktivnog i uključivog dijaloga koji vodi k vjerskom pluralizmu i toleranciji.

Filip Trbojević